

ОСНОВНІ МЕТОДИ ТА ФОРМИ НАВЧАННЯ В СУЧАСНІЙ ВИЩІЙ ШКОЛІ

У статті висвітлено методичні проблеми викладання у вищих навчальних закладах. Велика увага приділена застосуванню різних форм та методів навчання в вищій школі. Відмічено основні етапи організації сучасної лекції, семінарів, лабораторно-практичних робіт та особливості їх ефективності.

Ключові слова: підвищення якості освіти, методика, лекція, лабораторно-практичне заняття, семінар, контроль знань.

Підвищення якості освіти завжди було і залишатиметься проблемним питанням в системі наукового дослідження та евристичного пошуку практичних педагогів. В процесі пошуку виникають нові методики, способи навчальної діяльності, впровадження яких супроводжується зміною технологій, підходів та термінології. Крім того актуальним залишається вдосконалення вже відомих форм та методів і вихід їх на новий більш високий рівень [3, с. 86-96].

Як відомо, термін "інновація" стосовно навчально-виховної діяльності означає оновлення процесу навчання, який спирається, головним чином, на внутрішні фактори [4, с. 10]. Запозичення цього терміна пов'язане з бажанням виділити мотиваційний бік навчання, відмежуватися від стрімких методик, які за короткий час повинні дати максимальний ефект незалежно від особливостей групи та окремих студентів, їхніх бажань, здібностей тощо.

Тому метою роботи було охарактеризувати основні методи навчання у вищій школі. Звернути увагу на форми організації сучасної лекції, семінарів, лабораторно-практичних робіт та особливості їх ефективності.

*Звертаючи увагу на методику викладання певної дисципліни необхідно ще раз підкреслити суть цього терміну. Методика навчального предмета – це галузь педагогічної науки, яка досліджує закономірності вивчення певного навчального предмета. До змісту методики, як часткової дидактики входять:

- устанавлення пізнавального й виховного значення даного навчального предмета та його місця в системі шкільної освіти;
- визначення завдань вивчення даного предмета та його змісту;
- вироблення відповідно до завдань і змісту навчання методів, методичних засобів та організаційних форм навчання.

Педагоги європейських країн та деякі прогресивні викладачі вищих навчальних закладів України відмічають найбільш перспективні методи навчання. Такі як кейс-стаді (аналіз конкретних ситуацій), навчальна екскурсія, мультимедійне навчання, комп'ютерне програмоване навчання, проведення факультативів, організація конференцій, стажування, дистанційне навчання.

Одною з основних форм подачі теоретичного матеріалу є проведення лекційних занять, які мають свої переваги: висока інформаційна ємність та глибоке висвітлення основних положень певної науки. Але поряд з тим не можливо не зауважити недоліків лекцій. Таких, як монотонний виклад матеріалу, широка доступність альтернативних позалекційних джерел інформації, необхідність запам'ятати великий обсяг інформації, формування переважно репродуктивного типу мислення [4, с. 10-11].

Тому актуальним залишається введення проблемних лекцій, в основу яких покладено аналіз та співставлення фактів, доведення чи заперечення суджень, формулювання висновків і перевірка їх правильності, розвиток мислення студентів та посиленням акцентів на кількох ключових моментах.

Але не будь-який теоретичний матеріал можна подати, як створення та ліквідацію проблеми. Особливо це стосується фундаментальних дисциплін, що вивчаються на перших курсах. Тому перспективним кроком може бути посилення ефективності лекцій. По-перше, лекція має бути структурованою: містити тему та мету, основні питання, на які згодом разом зі студентами дасться відповідь. По-друге, надання студентам під час лекції друкованого матеріалу, а наприкінці заняття – електронної версії питань, що розглядалися. По-третє, проведення занять у режимі презентації Microsoft Office PowerPoint.

Застосування інформаційно-комп'ютерних технологій є лише одним із засобів створення навчального середовища на основі інтегративної технології навчання, тобто є інтегруючим інструментом або інтегруючою ланкою [2, с. 50-51]. Тому вміння правильно презентувати лекцію у режимі презентації Microsoft Office PowerPoint наближує бажаний позитивний результат, що очікує педагог від пасивного студента. При підготовці до лекцій-презентацій необхідно акцентувати увагу на чітке визначення обсягу навчального матеріалу, встановлення структури та послідовності теоретичної і практичної частин та на підборі практичних вправ і завдань, які є "сполучною тканиною" між теорією і практикою.

Перейдемо до характеристики такої форми навчання, як семінар. Відмітимо, що основне завдання семінару – удосконалення набутих навичок і прийомів навчальної роботи та самостійне опрацювання відповідної літератури [1, с. 10-20]. В вищих навчальних закладах переважно семінари проходять в традиційній формі, тобто вони зводяться до обговорення підготовлених студентських доповідей. Основним недоліком такої форми роботи є звуження змістової структури та спрямованості розглянутої теми.

Але поряд з тим використовуються й новітні форми семінару такі, як конференція, диспут, науковий діалог, семінар-презентація. Основною перевагою цих форм є вміння робити висновки студентами і висловлення власних роздумів. Крім того обговорення проблеми в аудиторії підводить під пошук напрямів її розв'язання. Невід'ємною є і психологічна готовність студентів висловлювати свої міркування з приводу

обговорюваних питань. Підготовка до семінарів такого типу вимагає високого рівня самостійності в роботі з літературними джерелами, виховання волі, працездатності та зацікавленості предметом.

В процесі підготовки студентами до семінарських занять можна виділити два етапи. До першого відносять попередню підготовчу діяльність студентів: опрацювання інформаційних матеріалів з додаткових джерел і висвітлення у вигляді рефератів. До другого етапу відносять безпосередню діяльність, тобто участь у семінарі та обов'язкове дискусійне обговорення поставленої проблеми. Після повноцінного і плідного проведення цієї форми роботи студент здобуває вміння самостійно працювати з підручником, знаходити та опрацьовувати додаткові інформаційні джерела, висловлювати власну думку та аналізувати інші.

Для ефективності семінарського заняття необхідно звернути увагу, як на організацію так і на методику. Необхідно визначити місце семінару в системі інших занять навчальної дисципліни. Крім правильного формування теми, мети та завдання семінару, необхідно визначити обсяг матеріалу для розгляду на занятті. Що стосується методики, то необхідно звернути увагу на формування культури навчальної праці (уміння працювати з літературою, написання рефератів, уміння доповідати матеріал та інше). Актуальним залишається заохочення до читання науково-популярної літератури та аналіз матеріалів із засобів масової інформації.

До показників плідної підготовки ефективної роботи студента необхідно віднести дотримання регламенту виступу доповідачем, відповідність виступу змісту теми, рівень здійсненого узагальнення теоретичних та професійних знань, вміння наводити приклади та показ розв'язання професійних проблем, здатність висловлювати думку щодо прийняття рішень в ситуаціях, пов'язаних з поставленими проблемами.

Одним із видів самостійної роботи студентів, що проводиться за завданням викладача із застосуванням навчальних приладів, інструментів, матеріалів установок та технічних засобів є лабораторно-практичні заняття [1, с. 35-41]. Дидактичними завданнями такої форми роботи є конкретизація і закріплення матеріалу, вдосконалення практичних умінь та систематизація навчального матеріалу. За змістом лабораторно-практичні заняття можна класифікувати наступним чином: за зразком (репродуктивні), по інструкції (репродуктивні й реконструктивні), з частковою творчою самостійністю студентів (евристичні), з творчою самостійністю студентів (дослідницькі).

Для отримання позитивного результату необхідно правильно сформулювати алгоритм проведення такого заняття:

- визначення загального теоретичного обсягу навчальної інформації;
- структурування матеріалу;
- опрацювання і повторення опорних конспектів;
- запис результатів роботи.

При підготовці до лабораторно-практичного заняття важливою є мотивація (доцільність проведення роботи), підготовка теоретичного матеріалу та вміння застосувати його на практиці. Не менш важливим є підсумковий етап, який передбачає систематизувати здобуті знання та вміння і зробити відповідні висновки.

Використання комп'ютерних продуктів для індивідуальної роботи й самопідготовки є важливим чинником у розвитку пізнавальної діяльності студентів, удосконаленні, закріпленні й практичному застосуванні набутих знань. Існує два протилежних погляди на використання комп'ютерів у цій галузі.

З погляду одних педагогів, розвиток інформаційних технологій приніс більше шкоди, чим користі: якщо в паперову еру найпоширенішим гріхом було списування домашнього завдання у сусіда або обмін рефератами в рамках одного навчального закладу, то зараз списування й обмін рефератами поставлений на потік: в Інтернеті можна знайти всілякі зразки навчальної продукції.

На думку інших педагогів, використання комп'ютерів у домашніх умовах дає безліч позитивних можливостей. Більшою підмогою стала поява різного роду електронних енциклопедій і довідників. Незважаючи на втрату актуальності у зв'язку з виходом нових видань, старі енциклопедії не втрачають свого історичного й культурного значення. Деякі електронні енциклопедії доступні через мережу Інтернет. Подібні продукти можна використовувати для роботи в гуртках, при проведенні олімпіад, конференцій.

Однією з головних цілей впровадження комп'ютерної техніки в навчальний процес є допомога викладачу в складанні варіантів самостійних і контрольних робіт з урахуванням індивідуальних особливостей студентів, перевірки цих робіт, аналізі результатів перевірки, підготовці занять з урахуванням останніх методичних розробок і т.п. [5, с. 19-21].

В наш час розробляються комп'ютерні навчальні продукти з різних дисциплін, які виконують одночасно кілька різних функцій: демонстраційні фрагменти в таких програмах дозволяють пояснювати новий матеріал або повторювати вивчене, тестові й контрольні роботи – перевіряти рівень знань з предмету, довідники – шукати необхідну інформацію, графобудівники – створювати потрібні зображення. Крім того, часто є сервісний блок викладача, що включає можливість створення власних курсів із запропонованих тем тощо.

Одним із найбільш важливих елементів у системі навчання є контроль знань, умінь і навичок, що супроводжує всі види навчальної діяльності. Без здійснення контролюючої функції не можна здійснювати керування процесом навчання. Все ширше застосування знаходять тестуючі і контролюючі комп'ютерні програми. Експерти відзначають, що саме при проведенні контролю знань і умінь комп'ютер використовується в навчальному процесі з найбільшою ефективністю [3, с. 50-51].

Проведення перевірки знань традиційним шляхом залишається актуальним, але містить ряд недоліків, до яких відносять:

- недостатній облік індивідуально-психологічних особливостей кожного студента і їхнього впливу на результат перевірки знань;
- відсутність чітко сформульованих стандартів знань і конкретно обкреслених обсягів умінь, достатніх для кожної позитивної оцінки;
- відсутність належного інструмента, об'єктивно оцінюючого знання, для самоперевірки й самоконтролю у студента;
- відсутність об'єктивних критеріїв та ефективних механізмів порівняння результатів навчання з математики в різних навчальних закладах одного рівня.

В системі сучасної освіти комп'ютерні програми можуть використовуватися при проведенні контролю на різних етапах навчання. Вони є зручними для попереднього контролю для того, щоб з'ясувати знання, уміння й навички студента з предмету або розділу, що буде вивчатися. Актуальним залишається використання комп'ютерних програм для поточного контролю. Цей вид перевірки знань здійснюється в щоденній роботі з метою контролю засвоєння попереднього матеріалу й виявлення прогалин у знаннях студентів. Комп'ютерні програми використовують для тематичного контролю, який здійснюється в міру проходження окремої теми. Необхідно відмітити і застосування даних програм для підсумкового контролю, що здійснюється наприкінці семестру з метою узагальнення й систематизації всього пройденого матеріалу, а також на заліках та іспитах.

Сучасна тенденція збагачення арсеналу дидактичних засобів вищої школи мультимедійними, інформаційними технологіями не тільки не применшує ролі викладача у формуванні майбутніх фахівців, а й навпаки, підкреслює важливість його впливу при суб'єкт-суб'єктній взаємодії зі студентом. Особистісний потенціал викладача, його науковий, психолого-педагогічний та методичний рівні є вирішальними чинниками якісної підготовки висококваліфікованих спеціалістів. За таких умов зростають вимоги до професіоналізму діяльності та особистості самого викладача.

Використана література:

1. *Балюбаш Я. Я.* Організація навчального процесу у вищих закладах освіти: навчальний посібник для слухачів закладів підвищення кваліфікації системи вищої освіти. – К. : ВВП “Колос”, 1997. – 64 с.
2. *Дворецька Л. П.* Про впровадження тестових технологій у практику вимірювання навчальних досягнень учнів з математики // Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції “Актуальні проблеми теорії і методики навчання математики”. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. – С. 50-51.
3. *Кобзар О. Б.* Дидактична роль нових інформаційних технологій у навчальному процесі вищої медичної школи // Нові технології навчання: наук.-метод. зб. / ред. кол.: В. О. Зайчук, О. Я. Савченко, М. Ф. Дмитриченко та ін. – К. : НМЦ ВО, 2002. – Вип. 32. – С. 86-96.
4. *Марценюк С.* Впровадження інноваційних комп’ютерних методів навчання // Освіта. Технікуми, коледжі. – 2004. – № 2 (8). – С. 10-11.
5. *Швидкий О.* Тестовий контроль у навчальному процесі // Освіта. Технікуми, коледжі. – 2002. – № 1. – С. 19-21.

***Мельниченко Е. П.* Основные методы и формы обучения в современной высшей школе.**

В статье представлено методические проблемы преподавания в высших учебных заведениях. Большое внимание уделено использованию различных форм и методов обучения в высшей школе. Описаны основные этапы организации современной лекции, семинаров, лабораторно-практических работ и особенности их эффективности.

Ключевые слова: *улучшение качества образования, методика, лекция, лабораторно-практическое занятие, семинар, контроль знаний.*

***Melnishenko E.* Basic methods and forms of studies in modern high school.**

The article presents the methodological problems of teaching in higher education. Much attention is paid to the use of various forms and methods of teaching in higher education. Describes the main stages of organization of modern lectures, seminars, laboratory and practical work and especially their effectiveness.

Keywords: *improving the quality of education, methodology, lecture, laboratory workshops, seminars, knowledge control.*